

บทที่ 2

การมัธยมศึกษาและห้องสมุดโรงเรียนมัธยม

การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาระดับกลางระหว่างประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาขั้นมูลฐานอันมุ่งหมายจะสร้างพัฒนาการของเด็ก กับอุดมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาวิชาชีพหรือวิชาการขั้นสูง การมัธยมศึกษาจึงเป็นตัวเชื่อมต่อการศึกษาระหว่างประถมศึกษาและอุดมศึกษา การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับเด็กในวัยรุ่น จากการสำรวจของยูเนสโกเกี่ยวกับการมัธยมศึกษาทั่วโลก พบว่าผู้ที่มีอายุระหว่าง 14 - 19 ปี จะเป็นช่วงที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยม (Saylor 1988: 678) วัยนี้เป็นวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสำคัญต่อสังคม ดังนั้นการจัดการมัธยมศึกษาที่ดีควรจะสนองความต้องการของทั้งผู้ที่ศึกษาต่อและผู้ที่ไม่ประสงค์จะศึกษาต่อด้วย ฉะนั้นการจัดการศึกษาระดับนี้จึงต้องดูความต้องการของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และควรศึกษาความต้องการและความสนใจของสังคม เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม (กาญจนา คุณาภิรักษ์ 2522: 9)

ความหมายของการมัธยมศึกษา

Carter V. Good (1973: 552) นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการมัธยมศึกษาไว้ในพจนานุกรมการศึกษาว่า การมัธยมศึกษา คือการศึกษาที่วางแผนไว้สำหรับเยาวชน เน้นหนักในการเป็นเครื่องมือค้นหา เรียนรู้ แสดงออก และทำความเข้าใจกับสภาพความเป็นไปของชีวิตที่แท้จริง และเป็นการพัฒนาทัศนคติในการคิดค้น นิสัย และสาระอันเกี่ยวกับสังคม ร่างกาย และสติปัญญา

ความหมายของการมัธยมศึกษา ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ได้อธิบายความหมายของมัธยมศึกษาไว้ดังนี้คือ มัธยมศึกษาได้แก่ การศึกษาที่อาศัยประถมศึกษาเป็นพื้นฐานมุ่งหมายจะสำรวจและส่งเสริมความสนใจและความถนัดตามธรรมชาติของเด็ก เพื่อให้ได้ความรู้และทักษะอันเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ หรือให้มีพื้นฐานความรู้อันจำเป็นแก่การดำรงชีวิตหรือเพื่อการศึกษาที่สูงขึ้น โดยแบ่งออกเป็นสายสามัญและสายอาชีพ

มัธยมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่พึงคำนึงถึงเอกัตภาพ จึงจัดเป็นสายสามัญเพื่อให้มี
 ทัศนความรู้ทั่วไปบ้าง และสายอาชีพ เพื่อให้ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพบ้าง อาจจัด
 สอนประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น และประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายรวมในโรงเรียนเดียวกัน
 หรือแยกกันก็ได้

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ข้อ 32 กล่าวว่า การศึกษาระดับมัธยมศึกษา
 เป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย
 ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็น
 ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี
 และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นมุ่งให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนกลุ่ม
 วิชาการและวิชาชีพตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง สำหรับในระดับมัธยมศึกษา
 ตอนปลายมุ่งให้ผู้เรียนได้เน้นการเรียนกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนจะยึดเป็นวิชาชีพต่อไป (แผนการศึกษา
 แห่งชาติ พุทธศักราช 2520: 8)

ลักษณะของการมัธยมศึกษาในประเทศไทย

เป็นที่ทราบกันดีว่า การจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาในยุคปัจจุบันนั้นได้มีการเลียนแบบ
 ส่วนดี ๆ ของกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่เจริญกว่ามักมีอิทธิพลต่อการจัดโรงเรียน
 ของประเทศที่ด้อยกว่า อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ผลจากการจัดการศึกษาซึ่งกันและกัน เป็น
 สิ่งที่ดี แต่ระบบการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดเห็นจะเป็นระบบที่เหมาะสมกับสภาพของประเทศนั่นเอง
 สำหรับในประเทศไทยนั้น การมัศึกษามีลักษณะของเราเอง (กรมสามัญศึกษา 2524:
 33-34) ดังนี้คือ

1. การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาระดับกลาง (Intermediate) ลักษณะนี้เป็น
 ลักษณะสากล ซึ่งทุกประเทศก็จัดระบบมัศึกษาวางไว้ในแผนการศึกษาของชาติเหมือนกันคือ
 เป็นระยะหลังประถมศึกษา และก่อนการศึกษาระดับสูง ในฐานะที่เป็นการศึกษาระดับกลาง
 จึงมีความสำคัญในการเชื่อมต่อการศึกษาทั้ง 2 ระดับ ฉะนั้นจึงทำให้การมัศึกษามีลักษณะ
 ยากขึ้นกว่าระดับอื่น ๆ เพราะการทำต่อก็ต้องทราบพื้นฐานเดิมเป็นอย่างดี จึงจัดให้

ประสมประสานกับงานระดับของการศึกษาที่รับผิดชอบได้ จากนั้นก็ต้องทราบภาวะอันแท้จริง ที่จะต้องเตรียมคนเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป เพราะการมัธยมศึกษาในลักษณะ นี้ไม่จบในตัวเอง

2. การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษานอกเกณฑ์บังคับ (Non Compulsary Education)

โดยปกติทุกประเทศจะมีการศึกษาภาคบังคับสำหรับเป็นพื้นฐานขั้นต่ำของประชาชนในประเทศ ส่วนการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาเป็นการจัดแบบเสรีให้ประชาชนเลือกได้ตามความสามารถ ในประเทศไทยการจัดการมัศึกษาก็เป็นไปตามแบบสากลนิยม แต่ได้เอาใจใส่ต่อความต้องการ ของประชาชนจึงมีการขยายความรับผิดชอบของรัฐออกไป จนทำให้เกิดความเข้าใจว่าการมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ และเนื่องจากการมัธยมศึกษาในประเทศไทยมิใช่การศึกษาภาคบังคับ ดังนั้นแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 จึงวางนโยบายไว้ว่าให้ผู้รับการศึกษาที่มีใช้ภาคบังคับ ร่วมออกค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตามสมควร คือให้เสียค่าเล่าเรียนอย่างน้อยก็ส่วนหนึ่ง ร่วมกับรัฐด้วย

3. การมัธยมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเด็กวัยรุ่น (Educating for Adolecence)

เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่แตกต่างจากวัยอื่น ๆ เป็นวัยที่ยากแก่การปฏิบัติคือเขา เป็นวัยที่เป็นทั้งเด็กและผู้ใหญ่อยู่ในคนเดียวกัน จะให้เขาเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่แค่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้ ดังนั้นผู้จัดการมัธยมศึกษาจึงต้องคำนึงถึงคุณสมบัติประจำของเด็กวัยนี้ เป็นองค์ประกอบ ในการพิจารณาการให้การศึกษา เพื่อป้องกันปัญหาการโต้แย้งในแง่การให้การศึกษาในโรงเรียน

4. การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาระดับสุดท้ายที่อยู่ในความควบคุม (The Latest Period of Controlling)

การจัดการมัธยมศึกษาในประเด็นนี้คือประเด็นที่สุดในการดำเนินการ เพราะเป็นตอนสุดท้ายที่เด็กจะอยู่ในความดูแลของครู เพราะหลังจากนั้นเขาจะต้องออกไป ประกอบอาชีพหรือไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาซึ่งเปลี่ยนระบบการควบคุมดูแลหรือต้องดูแลตนเอง อย่างผู้ใหญ่เต็มตัว ถ้าหากเขาไม่ได้รับการฝึกอบรมที่ดีแล้ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาแก่สังคม (รุ่งทิวา จักรกร 2526: 2-4)

การจัดการมัธยมศึกษาของไทย

ลักษณะการจัดการมัธยมศึกษาของไทยตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็น การจัดการศึกษาแบบสายเดียวคือ ให้เด็กวัยรุ่นทุกคนเรียนโรงเรียนเดียวกันหมดไม่แยกเป็น โรงเรียนอาชีวศึกษาระดับมัธยม (มัธยมศึกษาปีที่ 4-5-6) หรือโรงเรียนมัธยมสายสามัญ (มัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5) หรือวิทยาลัยครูระดับ ป.กศ. (เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5) หรืออื่น ๆ อย่างที่เคยทำตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 แต่ให้มีโรงเรียนมัธยมสายเดียว 6 ปีต่อจากประถมศึกษา 6 ปี รวมเป็น 12 ปี เท่าเทียมกันหมด โดยให้สอนวิชาอาชีวศึกษา ทุกระดับ ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และให้ยกฐานะการฝึกหัดครูเป็นอุดมศึกษาทั้งหมด แต่ถ้าท้องถิ่นใดต้องการครูระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาก็ให้วิทยาลัยครูจัดให้เป็นกรณีพิเศษได้เท่าที่ จำเป็น สถานศึกษาอาชีวศึกษาระดับมัธยมและสถานศึกษาระดับมัธยมในด้านการฝึกหัดครูจะค่อย ๆ สลายตัวไปจนหมดภายใน พ.ศ. 2525 แต่อาจจะมีส่วนอาชีวศึกษาให้นักเรียนโรงเรียนมัธยม ไปฝึกวิชาชีพร่วมกัน ศูนย์ดังกล่าวไม่ใช่โรงเรียนอาชีวศึกษาระดับมัธยมอย่างแต่ก่อน ทั้งนี้ เพื่อ พัฒนาการอาชีวศึกษาและการฝึกหัดครูขึ้นสู่ระดับอุดมศึกษา และให้มีการสอนวิชาอาชีวศึกษาทุก ระดับเพื่อให้การศึกษาทุกระดับจบในตัวทำงานได้เมื่อสำเร็จการศึกษา (แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520: 8-10)

หลักสูตรมัธยมศึกษาของไทย

เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติใหม่จากเดิมคือแผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2503 มาใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงระบบ ชั้นเรียนจากเดิมซึ่งเป็นระดับประถมศึกษา 7 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษา ตอนปลาย 2 ปี มาเป็นระดับประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาให้สอดคล้องกับระบบชั้นเรียน ใหม่โดยประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: 1) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 โดยยกเลิกหลักสูตร มัธยมศึกษาที่ใช้อยู่เดิม (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

การแบ่งกลุ่มโรงเรียน

เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดกรมสามัญศึกษา ทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค มีเอกภาพในการบริหารงานของโรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน และเพื่อให้โรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันได้ร่วมมือกันในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของกรมสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษาจึงกำหนดระเบียบกรมสามัญศึกษาว่าด้วยกลุ่มโรงเรียน กรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2529 โดยจัดกลุ่มโรงเรียนตามท้องที่การศึกษาท้องที่ละ 1 กลุ่ม ในกรุงเทพมหานครได้จัดกลุ่มโรงเรียนตามท้องที่การศึกษาได้ 8 กลุ่มโรงเรียน ในส่วนภูมิภาคได้จัดกลุ่มโรงเรียนจังหวัดละ 1 กลุ่ม (กรมสามัญศึกษา 2529: อัดสำเนา) (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.)

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนต่อกรมสามัญศึกษา

ความหมายของห้องสมุดโรงเรียน

ได้มีผู้กล่าวถึงความหมายของห้องสมุดโรงเรียนไว้ดังนี้คือ

ห้องสมุดโรงเรียน คือ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนอาชีวศึกษา เป็นต้น ห้องสมุดโรงเรียนจะมีหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ทุกสาขาวิชาในหลักสูตรตามระดับการศึกษาของโรงเรียนนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนและการสอนของครู ดังนั้นห้องสมุดโรงเรียนจึงทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ (Learning resource-centers) และเป็นองค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา (รัญจวน อินทรกำแหง และ นวลจันทร์ รัตนากร 2529: 17)

ห้องสมุดโรงเรียน คือ ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในโรงเรียน โดยมีทรัพยากรทั้งหนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และโสตทัศนวัสดุที่ใช้สำหรับประกอบหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน เพื่อให้ นักเรียนและครูอาจารย์ได้ศึกษาค้นคว้าให้มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้ง และเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคล ห้องสมุดโรงเรียนนั้นจะรวมหมายถึง ห้องสมุดของสถาบันการศึกษา ในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และการศึกษาที่ต่ำกว่าระดับมหาวิทยาลัย (สมาน ลอยฟ้า 2524: 64)

Ruth A. Davies (1979: 260) ได้กล่าวไว้ใน Encyclopedia of Library and Information Science โดยให้คำอธิบายเกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียนไว้ว่าในระบบการศึกษาในปัจจุบันของสหรัฐอเมริกา ห้องสมุดนับว่าเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนการสอน ห้องสมุดโรงเรียนมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนการสอนและยังทำหน้าที่เป็นห้องปฏิบัติการในการเรียนการสอนอีกด้วย ในศตวรรษที่ 20 ได้มีการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในสหรัฐอเมริกาอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องมาจากสหรัฐอเมริกาได้ปรับปรุงระบบการศึกษาใหม่ ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา เพื่อให้เจริญทัดเทียมกับสหภาพโซเวียตในด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาใหม่ ทำให้ห้องสมุดเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนการสอนในโรงเรียน

จากความหมายของห้องสมุดโรงเรียนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าห้องสมุดโรงเรียนและการศึกษาเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ไ้เพราะห้องสมุดโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญแหล่งแรกที่จะช่วยพัฒนาเยาวชนในทุกด้าน เป็นสถานที่สำคัญในการวางรากฐานให้นักเรียนเป็นผู้รักการเรียนรู้และสนใจเรียนรู้จนตลอดชีวิต ห้องสมุดโรงเรียนย่อมต้องมีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโรงเรียนนั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยทั่ว ๆ ไปห้องสมุดโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ (Davies 1969: 18)

1. เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ สามารถสนองตอบต่อความต้องการของนักเรียน ครู แม้กระทั่งผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนในท้องถิ่นได้
2. เพื่อจัดหาวัสดุการศึกษาทุกชนิดเข้ามาและจัดระบบบริการอย่างมีประสิทธิภาพให้แก่ นักเรียน เพื่อให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล
3. เพื่อการกระตุ้นหรือชี้แนะนักเรียนให้เกิดความสนใจในการอ่าน และพบกับความสนุกสนานในการอ่าน จนอาจพัฒนาการอ่านของตนถึงขั้นสามารถอ่านได้อย่างซาบซึ้งในวรรณคดีต่าง ๆ และอ่านวิเคราะห์หรือวิจารณ์ในสารคดีบทความข่าวสารต่าง ๆ ได้
4. เพื่อจัดประสบการณ์การใช้ห้องสมุดให้นักเรียน อันเป็นการพัฒนาความสนใจและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม เป็นอย่างดี
5. เพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้รู้จักกับการใช้ห้องสมุดเป็นเบื้องต้นแรก ก่อนจะก้าวไปใช้ห้องสมุดอื่น ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยในการศึกษาขั้นสูงต่อไป ทั้งนี้เพื่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

6. เพื่อช่วยเหลือนักเรียนให้มีทักษะในการใช้วัสดุห้องสมุดประเภทต่าง ๆ
7. เพื่อทำงานร่วมกับกับครูในการ เลือกและการใช้วัสดุประกอบการสอน ให้วัสดุทุกชิ้นทุกชนิดในห้องสมุดเป็นประโยชน์จริง ๆ
8. เพื่อร่วมมือกับครู และผู้บริหารโรงเรียน ในการพัฒนาอาชีพของผู้ร่วมงาน คือ ห้องสมุดต้องให้บริการแก่ครูด้วย
9. เพื่อร่วมมือกับบรรณารักษ์ห้องสมุดแห่งอื่น ๆ ร่วมมือกับผู้นำในสังคม ในการวางแผนเพื่อดำเนินงานให้ห้องสมุดเป็นประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด

หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน

Lucile F. Fargo (1947: 21-22) ได้กำหนดหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนไว้ในหนังสือชื่อ "The Library in the School" ดังต่อไปนี้คือ

1. จัดหาหนังสือและวัสดุอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตร ตรงกับความต้องการของนักเรียนและตรงตามหลักสูตรการเรียน
2. พัฒนาทักษะความคิดในการใช้หนังสือและห้องสมุดของนักเรียน และกระตุ้นให้นักเรียนเกิดนิสัยรักการอ่านการค้นคว้า
3. แนะนำให้นักเรียนได้เลือกใช้หนังสือ และวัสดุอื่น ๆ เพื่อสนองตอบความอยากรู้ของนักเรียนและตรงตามหลักสูตรการเรียน
4. ช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจและต้องการอ่านหนังสือในวงกว้างมากขึ้น
5. เสริมสร้างประสบการณ์ด้านศิลปะ และพัฒนาความซาบซึ้งในความงามของศิลปะ
6. ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตโดยการใช้ทรัพยากรห้องสมุด
7. กระตุ้นนักเรียนให้เกิดทัศนคติทางสังคมที่ดี และได้รับประสบการณ์ในการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย
8. ประสานงานกับคณะครูและผู้บริหารโรงเรียนในด้านการเรียนการสอน

สำหรับในประเทศไทยได้กำหนดหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนไว้ในมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2511: อัดสำเนา)

1. ร่วมในโครงการของโรงเรียนในการให้บริการและจัดหาหนังสือ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ และวัสดุทัศนวัสดุ สำหรับนักเรียนและครูตามหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียน
2. ส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่านและมีรสนิยมที่ดีในการเลือกหนังสืออ่าน
3. สอนให้นักเรียนรู้จักใช้ห้องสมุด เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความรื่นรมย์ใจ
ในทางสร้างสรรค์ทัศนคติที่ดีต่อสังคม
4. ฝึกวิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้เกิดเป็นนิสัย
5. แนะนำให้รู้จักใช้ห้องสมุดที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการศึกษาต่อไป
ในอนาคต
6. ร่วมมือกับครูในการเลือกหนังสือ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ และวัสดุทัศนวัสดุ เพื่อใช้ประกอบการสอน
7. ร่วมมือกับครูและฝ่ายบริหารในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพของครู
8. ร่วมมือกับบรรณารักษ์อื่น ๆ และผู้นำในชุมชนในการวางแผนงานส่งเสริมโครงการ
ห้องสมุดที่สมบูรณ์สำหรับชุมชน

จากหน้าที่ของห้องสมุดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน
ไม่ว่าในประเทศหรือต่างประเทศคล้ายคลึงกันคือ หน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียนจะเน้นที่การส่งเสริม
การเรียนการสอนภายในโรงเรียนนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียน
นอกจากนี้ก็เน้นให้ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางของความรู้ของประชาชนในชุมชนที่ห้องสมุดตั้งอยู่
เพื่อให้การดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ห้องสมุดโรงเรียนควรมีลักษณะดังนี้คือ (กรมวิสามัญศึกษา 2506 : 2-3)

1. เป็นหน่วยที่จะให้บริการ (Service Agency) เป็นศูนย์กลางของการให้บริการ
ในด้านหนังสือ และวัสดุอุปกรณ์การศึกษาทุกชนิด ทุกประเภท ให้แก่ครูและนักเรียนโดยการจัดหา
วัสดุต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักสูตร และความต้องการของครูและนักเรียนในโรงเรียน
2. เป็นหน่วยการสอน (Teaching Agency) ช่วยสอนและแนะนำวิธีใช้ห้องสมุด
ที่ถูกต้องให้แก่ผู้ใช้บริการ กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และ
ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจในสิ่งใหม่ ๆ ที่นำรู้นำศึกษา ตลอดจนปลูกฝังนิสัยรักการค้นคว้าให้กับ
นักเรียน

๕ 3. เป็นศูนย์วัสดุอุปกรณ์ (Material Center) เป็นศูนย์รวมวัสดุอุปกรณ์ การศึกษาทุกชนิด พร้อมทั้งจัดเตรียมไว้ด้วยวิธีการที่ผู้ใช้บริการจะค้นหาได้โดยสะดวก

4. เป็นศูนย์กลางการอ่าน (Reading Center) ช่วยสนับสนุนให้ผู้ใช้บริการของ ห้องสมุดเป็นผู้มีนิสัยรักการอ่าน และเป็นศูนย์กลางการอ่านทุกประเภท

การศึกษาในปัจจุบันนี้ได้เจริญก้าวหน้ามาก ดังนั้นครู อาจารย์ และนักเรียนจึงต้อง หมั่นแสวงหาความรู้และติดตามข่าวสารจากห้องสมุดอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นห้องสมุดที่ดีจึงจะต้อง ปรับปรุงการดำเนินงานให้ได้มาตรฐาน เพื่อให้การดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนได้มีแนวทาง ในการถือปฏิบัติและปรับปรุง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุด โรงเรียนและประกาศใช้ในวันที่ 12 กันยายน 2511 (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค.)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในประเทศไทย

กระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการดำเนินการและ ให้บริการทางการศึกษา สำหรับสาธารณชนตามแนวทางที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติซึ่งมี ความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2529: 25) กระทรวงศึกษาธิการจึงมีหน้าที่และบทบาท ต่อการดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนโดยผ่านทางหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดเช่นหน่วย ศึกษาพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อห้องสมุดโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. 2499 โดยกรมวิสามัญศึกษา ได้จัดให้มีศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุดขึ้น (ทวี มุขระโกษา และ ชลัช ลีวณิช 2515: 41) ต่อมาในปี 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้ง คณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่สำรวจและเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุด ประชาชน เพื่อเสนอแนะในการกำหนดมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนและห้องสมุดประชาชน และ เพื่อหาทางส่งเสริมห้องสมุดทั้ง 2 ประเภทนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2508: อัดสำเนา) ในปี 2510 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นใหม่ คือ คณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ ผลงานของคณะกรรมการชุดนี้ทำให้เกิด มาตรฐานขั้นต่ำของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาขึ้นในปี 2511 (กระทรวงศึกษาธิการ 2511: อัดสำเนา)

หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการที่มีหน้าที่โดยตรงในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการจัดดำเนินการของห้องสมุดโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา คือหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา ศึกษานิเทศก์ฝ่ายห้องสมุดโรงเรียนมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ให้คำแนะนำในการจัดและบริหารงานห้องสมุด
2. ช่วยประสานความเข้าใจระหว่างครูใหญ่ คณะครู กับบรรณารักษ์
3. ช่วยให้ความรู้ในเรื่องห้องสมุดแก่ครูใหญ่ และคณะครู
4. จัดทำรายชื่อนหนังสือที่ห้องสมุดโรงเรียนควรซื้อหาไว้
5. จัดเชิญบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนประชุมเพื่อปรึกษากัน ในการดำเนินงานห้องสมุดให้ดีขึ้น และช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่บรรณารักษ์ต้องประสบ
6. ช่วยเป็นศูนย์กลางในการจัดหมู่และทำบัตรรายการสำหรับหนังสือในห้องสมุดโรงเรียน เพื่อเป็นการประหยัดเวลาแก่บรรณารักษ์ โดยเฉพาะบรรณารักษ์ที่ต้องทำหน้าที่ทุกอย่างคนเดียว
7. เป็นที่ปรึกษา ช่วยแก้ปัญหา เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่บรรณารักษ์ในการปฏิบัติงาน
8. ให้กำลังใจแก่บรรณารักษ์เพื่อมิให้สรทธานในการทำงานต้องลุดหายไป

บทบาทของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยในการสนับสนุนและพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย เป็นสมาคมทางวิชาชีพก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2497 สมาชิกประกอบด้วยบรรณารักษ์ ซึ่งทำงานอยู่ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม มัธยม จนถึงอุดมศึกษา และบรรณารักษ์ที่ทำงานอยู่ในสำนักงานของเอกชน รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานราชการอื่น ๆ

งานของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยที่สนับสนุนการพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนมีดังนี้คือ

1. การอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน สมาคมได้เริ่มงานจัดการอบรมแก่ครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน ตั้งแต่ปี 2499 โดยมีมุ่งให้ความรู้ทางด้านวิชาบรรณารักษศาสตร์ เพื่อให้ครูบรรณารักษ์สามารถกลับไปปฏิบัติงานห้องสมุดได้ถูกต้องตามหลักวิชา โดยใช้เวลาในช่วงปิดภาคฤดูร้อนระหว่างเดือน เมษายน - พฤษภาคม ของทุกปี ในระยะแรกเปิดอบรมที่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาภายหลังได้ขยายการอบรมไปสู่ส่วนภูมิภาค การอบรมนี้ยังคงดำเนิน

เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้เคยจัดอบรมเป็นครั้งคราวตามความต้องการของ
กรมการฝึกหัดครู และครูสภาอีกด้วย

2. การคัดเลือกบรรณาธิการห้องสมุดโรงเรียนดีเด่น โครงการนี้เริ่มในปี 2518
เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติ และเป็นการให้กำลังใจแก่บรรณาธิการผู้มีผลงานดีเด่น โครงการนี้
ช่วยให้บรรณาธิการมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน และทำให้ผู้บังคับบัญชาของบรรณาธิการ
สนใจงานด้านห้องสมุดมากขึ้น

3. การวางมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน สมาคมได้ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ
กำหนดมาตรฐานของห้องสมุดโรงเรียนขึ้นโดยยึดถือแนวทางจากมาตรฐานห้องสมุดสากลแล้ว
นำมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพและสภาวะการณของประเทศไทย

4. การจัดหาและจัดทำอุปกรณ์และครุภัณฑ์ให้แก่ห้องสมุดต่าง ๆ และนำรายได้มา
เป็นทุนหมุนเวียน

5. การส่งเสริมให้มีการสอนวิชาห้องสมุดในหลักสูตรของโรงเรียนฝึกหัดครู โดย
ร่วมเสนอแนะให้มีการสอนวิชาห้องสมุดในโรงเรียนฝึกหัดครู เพื่อให้ครูได้เข้าใจหลักวิชาเบื้องต้น
ของห้องสมุดและสอนนักเรียนให้ใช้ห้องสมุดเป็น และให้เกิดประโยชน์พร้อมทั้งเสนอแนะให้
บรรณวิชาวรรณาการศาสตร์เข้าอยู่ในหลักสูตรวิชาครุศาสตร์พิเศษมัธยม (พ.ม.)

6. การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ ซึ่งจัดขึ้นประจำทุกปี หรืออาจจัดขึ้นเป็น
ครั้งคราวตามความต้องการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและความเหมาะสม

7. การจัดหาบรรณาธิการอาสาสมัครไปช่วยจัดการห้องสมุด ตลอดจนช่วยงานด้าน
เทคนิคแก่ห้องสมุดต่าง ๆ ที่ติดต่อขอความช่วยเหลือมา

8. การร่วมจัดทำแผนผังและการจัดครุภัณฑ์ในห้องสมุดโรงเรียนทั้งในส่วนราชการ
และเอกชน ทั้งในกรุงเทพมหานคร และในส่วนภูมิภาค

9. การจัดพิมพ์หนังสือและเอกสารวิชาการทางบรรณารักษศาสตร์ เพื่อส่งเสริม
การเรียนการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์และเป็นผู้มือปฏิบัติงานในห้องสมุด ได้แก่ การจัดทำ
เอกสารทางบรรณารักษศาสตร์เกี่ยวกับห้องสมุดโรงเรียน การจัดทำหนังสือราคาถูกสำหรับเด็ก
การจัดทำวารสารห้องสมุด ข่าวสารห้องสมุด และบรรณพิภพ

10. การจัดหาหนังสือและเอกสารส่งไปช่วยเหลือห้องสมุดต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งห้องสมุด
โรงเรียนด้วย

11. การจัดตั้งชมรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน สมาคมได้จัดตั้งแผนกชมรมห้องสมุดขึ้นเป็นแผนกหนึ่งของสมาคม เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการจัดตั้งชมรมห้องสมุดทั่วประเทศ สำหรับการจัดตั้งชมรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนนั้น คณะกรรมการแผนกชมรมห้องสมุดมีความคิดที่จะก่อตั้งและออกไปขอความร่วมมือจากครูบรรณารักษ์ในส่วนภูมิภาคมานานแล้ว แต่ดำเนินการไปได้ไม่นานก็หยุดชะงักลง และมาเริ่มดำเนินการรวมกลุ่มครูบรรณารักษ์ใหม่อีกครั้งหนึ่งจนสามารถจัดตั้งเป็นชมรมขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่า "ชมรมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียน"

12. โครงการส่งเสริมและปรับปรุงห้องสมุด ซึ่งมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับกิจการห้องสมุดโรงเรียนโดยตรง เช่นโครงการร่วมในการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน โดยจัดทำขึ้นร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ มีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียนมัธยมในส่วนกลางให้ได้มาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน โครงการอบรมนักเรียนช่วยงานห้องสมุด มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่องการใช้หนังสือและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องสมุด เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับบรรณารักษ์และในการให้บริการแก่ครูอาจารย์ ตลอดจนเพื่อนนักเรียน และโครงการส่งเสริมการอ่านโดยการจัดนิทรรศการหนังสือเด็กและผู้เยาว์ จัดงานสัปดาห์ห้องสมุด จัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ เป็นต้น

แนวโน้มของห้องสมุดโรงเรียนสมัยใหม่

ในปัจจุบันห้องสมุดโรงเรียนเปลี่ยนแปลง บทบาท ขอบเขต ลักษณะ และหน้าที่อย่างเห็นได้ชัดทั้งนี้ เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางหลักสูตรและวิธีการสอนที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ห้องสมุดโรงเรียนจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นห้องสมุดและศูนย์สื่อการศึกษา (Library Media Center) หรือศูนย์สื่อการศึกษา (Media Center) ซึ่งมีลักษณะเป็นห้องสมุดสมัยใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานดังนี้

1. ส่งเสริมการอ่าน การศึกษาและการฟัง ส่งเสริมและกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการอ่านหนังสืออื่น ๆ นอกจากหนังสือเรียน
2. จัดหาทรัพยากรต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และสารนิเทศที่เด็กต้องการใช้ และต้องการค้นคว้า
3. สนับสนุนการสอนของครูโดยจัดหาทรัพยากรห้องสมุดและบริการให้คำปรึกษา

(Turner 1987: 63)

บรรณาธิการห้องสมุดโรงเรียนที่เคยทำงานในห้องสมุดก็เปลี่ยนเป็นบรรณาธิการสมัยใหม่ หรือที่เรียกกันว่าผู้เชี่ยวชาญทางสื่อ (Media Specialist) ซึ่งจะพัฒนาแหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ การสอน ช่วยส่งเสริมการใช้ศูนย์สื่อการศึกษาแก่ครูและนักเรียน และให้แนวทาง ในการเรียนรู้แก่นักเรียนทั้ง เฉพาะตัวและ เป็นกลุ่มมากขึ้น ดังนั้นอาจจะสรุปบทบาทใหม่ของ บรรณาธิการสมัยใหม่ได้ดังนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์ 2523: 23-24)

1. ช่วยผู้สอนในการวางแผนทางการใช้ทรัพยากร เพื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม กับเนื้อหาวิชาและลักษณะความสามารถในการ เรียนรู้ของเด็กแต่ละคน
2. ให้คำแนะนำแก่ผู้สอนในการดัดแปลงวิธีการสอน ในอดีตให้ เหมาะกับความต้องการ ของผู้เรียนในปัจจุบัน
3. ช่วยผู้สอนวิเคราะห์และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ ของการสอนและความถนัดของผู้เรียน
4. ช่วยผู้สอนในการตัดสินใจว่าสื่อการสอนประเภทใดที่ควรผลิตเอง ทั้งนี้เพื่อให้ตรงกับ เป้าหมายของวิชาและผู้เรียนเป็นหลัก
5. ติดต่อกับหน่วยงานนอกโรงเรียน เพื่อให้ได้สื่อมา เป็นบริการ เพิ่มเติมในการสอน
6. ให้ความช่วยเหลือแนะนำแก่นักเรียนในการผลิตวัสดุในรูปแบบต่าง ๆ ตาม โครงการเรียนรู้ด้วยตนเอง
7. ช่วยทดสอบประสิทธิผลของนักเรียนและการสอน เมื่อมีการ เปลี่ยนแปลง วิธีการสอน หรือหลักสูตร

ในการพัฒนาห้องสมุดมาสู่การเป็นศูนย์สื่อการศึกษานั้นนอกจากจะทำให้หน้าที่ของห้องสมุด และบรรณาธิการเปลี่ยนแปลงไปดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการ ดำเนินงานห้องสมุดในด้านอื่น ๆ เช่น บริการห้องสมุดซึ่งจะเน้นการบริการที่สนับสนุนให้เกิดการ เรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีครูและบรรณาธิการร่วมมือกันเพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการสร้าง ประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนให้สอดคล้องกับความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล ส่วนประเภทของทรัพยากรก็จะเพิ่มขึ้น เพราะศูนย์สื่อการศึกษาจะเป็นแหล่งรวบรวมและให้บริการ ทั้งวัสดุตีพิมพ์และสื่อกันวิศุ เช่น สไลด์ วิดีโอเทป และภาพยนตร์ หรือที่เรียกว่าสื่อสมัยใหม่ (New Media) ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง